

Мамич М. В.,*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0002-2868-3953>*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ З ФІЛОЛОГІЇ: ФЕНОМЕН «ЧУЖОГО СЛОВА»

Анотація. Статтю присвячено аналізу інтертекстуальних процесів у науковому філологічному дискурсі крізь призму функціонування «чужого слова» як одного з провідних механізмів міжтекстової взаємодії. Увагу зосереджено на виявленні особливостей інтеграції запозичених смислових елементів у структуру наукового викладу та їхній ролі у формуванні цілісного дослідницького простору. Інтертекстуальні включення розглядаються як невід'ємний компонент наукової комунікації, що забезпечує зв'язок між різними етапами розвитку наукової думки та сприяє спадкоємності знання.

У роботі здійснено систематизацію форм репрезентації «чужого слова» в сучасних філологічних текстах і проаналізовано їхні функціональні можливості в контексті наукового викладу. Встановлено, що різні типи інтертекстуальних включень виконують не лише інформаційну, а й складну організаційну функцію, впливаючи на логіку розгортання аргументації, структурну побудову тексту та характер інтерпретації досліджуваних явищ. Окреслено їхню роль у формуванні доказової бази, узгодженні авторських позицій із наявними науковими концепціями та створенні умов для наукового діалогу.

Особливу увагу приділено прагматичному аспекту використання «чужого слова», що пов'язаний із репрезентацією авторитетності, переконливості та наукової валідності викладу. Показано, що залучення попередніх досліджень сприяє не лише уточненню теоретичних положень, а й формуванню індивідуального стилю науковця та його інтеграції в академічну спільноту. У цьому контексті інтертекстуальність постає як інструмент позиціонування автора та маркер його належності до певної дослідницької традиції.

На основі корпусного аналізу сучасних філологічних публікацій виявлено тенденції у використанні різних типів інтертекстуальних елементів та окреслено їхню функціональну диференціацію. Зокрема, простежено переважання експліцитних форм репрезентації джерел знання, тоді як імпліцитні засоби забезпечують додатковий інтерпретаційний потенціал і формують глибинний смисловий рівень тексту.

Отримані результати розширюють уявлення про інтертекстуальність як багаторівневе явище, що поєднує структурні, когнітивні та комунікативні аспекти організації наукового дискурсу, і можуть бути використані для подальших досліджень проблем текстолінгвістики, дискурсології та теорії наукової комунікації.

Ключові слова: інтертекстуальність, науковий дискурс, «чуже слово», міжтекстова взаємодія, дискурсологія, корпусний аналіз.

Інтертекстуальність є однією з ключових категорій сучасної гуманітаристики, що відображає складну природу тексту як відкритої системи, яка перебуває у постійному діалозі з іншими текстами. У науковому дискурсі, зокрема у філологічних студіях, інтертекстуальність набуває особливої значущості, оскільки саме через взаємодію з попередніми науковими напрацюваннями відбувається формування нових знань, концепцій і дослідницьких підходів. Одним із центральних проявів цього явища є феномен «чужого слова», що виступає маркером включення іншомовних, міжтекстових і міждискурсивних елементів у структуру авторського тексту.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого осмислення механізмів функціонування «чужого слова» в наукових текстах з філології, а також уточнення його ролі у формуванні інтертекстуальних зв'язків і наукової комунікації загалом. Попри значну кількість праць, присвячених інтертекстуальності, залишається недостатньо вивченим питання специфіки її реалізації саме в науковому філологічному дискурсі, де баланс між авторським і запозиченим набуває особливої ваги.

Метою статті є комплексний аналіз феномена «чужого слова» як форми прояву інтертекстуальності в наукових текстах з філології. Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання таких завдань: уточнити теоретико-методологічні засади дослідження інтертекстуальності; визначити основні форми репрезентації «чужого слова»; охарактеризувати його функціональне навантаження в науковому тексті; а також проаналізувати специфіку його використання в сучасному філологічному дискурсі.

Об'єктом дослідження виступає інтертекстуальність у наукових текстах з філології, а предметом – феномен «чужого слова» як її конкретний прояв. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів, зокрема описовий, контекстуальний, інтерпретаційний та елементи дискурс-аналізу.

Наукова новизна полягає у уточненні функціонально-прагматичних характеристик «чужого слова» в структурі філологічного наукового тексту та виявленні його ролі як засобу організації інтертекстуальних зв'язків. Теоретичне значення дослідження – у поглибленні уявлень про механізми інтертекстуальності в науковому дискурсі та розширенні інструментарію його аналізу.

Інтертекстуальність у сучасному мовознавстві розглядається як фундаментальна властивість тексту, що відображає його відкритість до інших текстових структур і дискурсів.

У філологічній традиції вона пов'язується з діалогічною природою мовлення, що була закладена ще в працях М. Бахтіна, а в українському мовознавстві отримала подальший розвиток у межах текстолінгвістики та дискурсології [1].

Українська дослідниця Н. Сологуб підкреслює, що інтертекстуальність є «універсальною властивістю тексту, яка виявляється у його здатності вступати у смислову взаємодію з іншими текстами культури» [2, с. 114]. Такий підхід дозволяє розглядати текст не ізольовано, а як частину більш широкого культурно-комунікативного простору.

У працях О. Селіванової інтертекстуальність трактується як одна з базових категорій дискурсу. Дослідниця зазначає: «інтертекстуальність забезпечує зв'язність і безперервність комунікативного процесу, реалізуючи механізми включення попередніх текстів у нові мовленнєві утворення» [3, с. 312]. Це положення є ключовим для розуміння функціонування «чужого слова» в науковому тексті.

Проблему «чужого слова» у науковому дискурсі детально аналізує Л. Мацько, наголошуючи, що «цитовання та інші форми експлікації чужого мовлення є засобом наукової аргументації та маркером інтелектуальної взаємодії в межах наукової спільноти» [4].

Методологічна база дослідження інтертекстуальності в наукових текстах з філології ґрунтується на поєднанні кількох підходів: текстолінгвістичного, який дозволяє виявити структурні особливості включення «чужого слова»; дискурс-аналізу, спрямованого на дослідження функціонування інтертекстуальних елементів у комунікативному контексті науки; лінгвокогнітивного підходу, що дає змогу розглядати інтертекст як спосіб концептуалізації знання; прагматичного аналізу, орієнтованого на виявлення функцій цитування та інших форм запозиченого мовлення.

Таким чином, інтертекстуальність у наукових текстах постає як багатовимірне явище, що поєднує мовні, когнітивні та комунікативні аспекти, а «чуже слово» виступає не лише елементом запозичення, а й інструментом формування наукового знання.

Феномен «чужого слова» є одним із ключових проявів інтертекстуальності в науковому дискурсі. У філологічних текстах він виступає не лише як засіб відтворення попереднього знання, а й як механізм його інтерпретації, переосмислення та легітимації нових наукових положень. Як зазначає Л. Мацько, «цитовання в науковому тексті виконує не декоративну, а насамперед аргументативну функцію, забезпечуючи наукову достовірність викладу» [там само]. Отже, «чуже слово» в науковому тексті є інструментом побудови доказової бази дослідження.

У наукових текстах така доказова база реалізується в кількох основних формах: пряме цитування; непряме цитування (парафраз); алюзії та ремінісценції; термінологічні запозичення.

Наприклад, у статтях з лінгвістики тексту часто використовується пряме цитування як спосіб апеляції до авторитетних джерел: «Інтертекстуальність є універсальною властивістю тексту, що забезпечує його включеність у загальний культурний контекст» [2, с. 113]. У випадку парафразування автор переосмислює чужу думку, зберігаючи її зміст. Олена Селіванова підкреслює, що інтертекстуальність забезпечує зв'язність наукового дискурсу через включення попередніх текстів у нові комунікативні структури [3].

«Чуже слово» виконує низку важливих функцій у науковому філологічному дискурсі – аргументативну (підтвердження наукових положень авторитетними джерелами); легітимаційну (надання наукової ваги авторській позиції); інтерпретаційну (переосмислення попередніх концепцій); полемічну (вступ у наукову дискусію з іншими авторами). Таким чином, «чуже слово» в науковому тексті не лише фіксує факт запозичення, а й виступає активним елементом смислотворення.

Інтертекстуальність у науковому філологічному дискурсі не обмежується лише фактом наявності «чужого слова», а виявляється як складний лінгвистичний і прагматичний механізм організації тексту. Вона визначає способи побудови аргументації, структурування наукового викладу та формування авторської позиції. Як зазначає О. Селіванова, «інтертекстуальність у науковому дискурсі виступає механізмом інтеграції знань, що забезпечує безперервність наукової комунікації та наступність дослідницьких парадигм» [там само].

У наукових текстах з філології інтертекстуальність вербалізується через низку мовних маркерів: авторські посилання; цитатні конструкції; вставні конструкції з модальними значеннями достовірності; бібліографічні вказівки. Такі конструкції виконують не лише інформативну, а й прагматичну функцію – вони маркують ступінь авторитетності знання.

3 позицій прагматики «чуже слово» у науковому тексті виконує функцію легітимації авторської позиції. Наприклад, цитата «Як доводить О. Селіванова, дискурс є динамічною системою мовленнєвої взаємодії, що формується в соціальному контексті» [там само, с. 310] виконує прагматичну функцію підсилення авторської позиції через залучення авторитетного наукового джерела.

Інтертекстуальні елементи структурно організовують науковий текст, забезпечуючи його логічну цілісність і когерентність. Так, виклад наукового матеріалу зазвичай має таку організацію: авторська теза – цитата з авторитетного джерела – інтерпретація – узагальнення. Наприклад, теза «інтертекстуальність є базовою властивістю наукового тексту» може мати таке підтвердження: «інтертекстуальність забезпечує зв'язність наукового дискурсу» [там само, с. 312], що продовжується інтерпретацією-узагальненням: «це дозволяє розглядати науковий текст як частину ширшої системи знань».

Інтертекстуальні включення безпосередньо впливають на формування наукового авторитету автора, є маркером включеності автора в наукову спільноту. Таким чином, інтертекстуальність виконує соціально-комунікативну функцію – вона не лише передає знання, а й позиціонує автора в академічному середовищі.

Емпіричну базу нашого дослідження становить корпус сучасних українських наукових статей з філології (мовознавство, літературознавство, перекладознавство), опублікованих у фаховому виданні «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» за 2025 рік. Для аналізу було відібрано наукові тексти, у яких зафіксовано різні типи інтертекстуальних включень.

Метою корпусного аналізу було виявлення частотності форм «чужого слова», їхніх функцій та прагматичних особливостей у структурі наукового тексту.

До корпусу увійшли тексти, що відповідають таким критеріям: належність до філологічного наукового дискурсу; наявність експліцитних інтертекстуальних маркерів (цитати, поси-

лання, алюзії); сучасний період публікації (2025 р.). У межах корпусу було виявлено такі типи інтертекстуальних включень: пряме цитування, непряме цитування (парафраз), посилання без цитати, алюзії та ремінісценції. Отримані дані свідчать про домінування прямого цитування як основної форми репрезентації «чужого слова» у філологічному науковому дискурсі.

Для якісного аналізу розглянемо фрагменти текстів із різними типами інтертекстуальних включень.

Приклад 1. Аргументативна функція (пряме цитування). У статті «Структура концепту місто в сучасному урбаністичному науково-популярному тексті» О. І. Приймачок, порівнюючи різні способи аналізу дискурсу, використовує пряме цитування: «Якщо семантичний аналіз передбачає перерахування набору значень того чи того слова в його зв'язках і відношеннях з іншими словами, то аналіз концептуальний має на меті встановлення смислу, навколо якого групуються слова, ширше кажучи, знання» [5, с. 6]. Цитата використовується як доказова база для авторського твердження про те, що «будь-який текст може підлягати концептуальному аналізу, адже він є чітким транслятором певних ідей, смислів, понять, що в сучасній лінгвістиці, попри відсутність бажаної академічної єдності, все-таки позначено терміном *концепт*» [6, с. 128]. Відбувається підсилення наукової позиції через апеляцію до авторитетного джерела.

Приклад 2. Інтерпретаційна функція (парафраз). У статті «Авторська казка як різновид дискурсу» [7, с. 93] Решитько А. Д. наголошує, що у загальному розумінні дискурс – це не просто текст, а й контекст, у якому він розгортається, а також процес його інтерпретації та взаємодії з аудиторією [8]. Автор не цитує дослівно, а переосмислює думку. Це створює інтерпретаційний ефект і демонструє включеність у науковий дискурс.

Приклад 3. Прагматична функція (посилання без цитати). «На сучасному етапі розвитку лінгвістики простежується зростання інтересу науковців до вивчення інтердискурсивності як явища, що висвітлює питання складної взаємодії між різними типами дискурсу, виявляє способи формування значення на перетині мовних, жанрових, культурних та соціальних контекстів [9, с. 239–245]». Автор [10, с. 53] використовує посилання, яке виконує функцію легітимації без відтворення тексту. Це знижує інформативне навантаження, але підсилює авторитетність викладу.

Приклад 4. Алюзійна модель. У деяких наукових текстах спостерігається непряме відсилання до певної концепції без прямого цитування, що свідчить про глибоку інтеграцію класичної теорії у сучасний дискурс. Наприклад: «Класична традиція (мова як форма світогляду) – В. фон Гумбольдт – підготувала ґрунт для сучасної інтерпретації образності» [11]. Застосована автором статті алюзія [12, с. 18] виконує функцію концептуального фону, формуючи інтелектуальний контекст дослідження.

Результати аналізу дозволили виокремити такі закономірності: домінування експліцитних форм інтертекстуальності (цитування та посилання); активне використання парафраз як засобу наукової інтерпретації; функціональна багатозначність «чужого слова» (аргументативна, інтерпретаційна, прагматична); тенденція до інтеграції класичних теоретичних положень у сучасний науковий дискурс.

Проведене дослідження дозволило дійти низки узагальнень щодо природи та функціонування феномена «чужого слова» у сучасному науковому дискурсі. По-перше, інтертекстуальність у філологічних наукових текстах виступає не периферійним, а системоутворювальним явищем, що забезпечує зв'язність, наступність і когерентність наукової комунікації. Вона реалізується через різні форми включення «чужого слова» – пряме та непряме цитування, посилання, парафрази, а також імпліцитні алюзійні структури. По-друге, феномен «чужого слова» виявляє багатофункціональний характер. У науковому філологічному дискурсі він виконує аргументативну функцію (підтвердження наукових положень), легітимаційну (надання авторитетності висловленим ідеям), інтерпретаційну (переосмислення попередніх концепцій) та прагматичну (включення автора в наукову спільноту через систему посилань і цитувань). По-третє, результати корпусного аналізу засвідчили домінування експліцитних форм інтертекстуальності, насамперед прямого цитування та посилань без цитування. Водночас парафраз і імпліцитні форми (алюзії, ремінісценції) відіграють важливу роль у формуванні інтерпретаційного шару наукового тексту, забезпечуючи його семантичну глибину. По-четверте, встановлено, що інтертекстуальні включення мають виразну прагматичну спрямованість: вони не лише передають попереднє знання, а й конструюють наукову позицію автора, визначаючи його місце в академічному дискурсивному просторі. Таким чином, «чуже слово» функціонує як інструмент наукової аргументації та засіб соціальної легітимації дослідника.

Отже, інтертекстуальність у наукових текстах з філології є складним багаторівневим явищем, що поєднує текстові, дискурсивні та когнітивні механізми. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розширення корпусу аналізу, зокрема шляхом залучення міжмовного та міжкультурного матеріалу, а також на вивчення цифрових форм інтертекстуальності в умовах розвитку електронного наукового дискурсу.

Література:

1. Бахтін М. М. Естетика словесної творчості. К.: Мистецтво, 1986.
2. Сологуб Л. В. Текст і дискурс: до проблеми співвідношення центральних понять сучасної лінгвістики. *Актуальні проблеми менталінгвістики*. 2001. Ч. 1. С. 113–116.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
4. Мацько Л. І. Стилїстика української мови. К.: Вища школа, 2003. 462 с.
5. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ – Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
6. Приймачок О. І. Структура концепту місто в сучасному урбаністичному науково-популярному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2025. №71. С. 128–131. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.29>
7. Решитько А. Д. Авторська казка як різновид дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2025. №72. С. 93–96. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.72.21>
8. Ван Дейк Т. А. Дискурс та влада / пер. з англ. Т. А. Ван Дейк. Київ : К.І.С., 2009. 296 с.
9. Бойко О.О. Інтердискурсивність у сучасному українському фентезі (на матеріалі роману Дари Корній «Гонимхарник»). *Мовознавчий вісник*. 2018. № 24–25. С. 239–245.

10. Жалко Д. Д. Інтердискурсивність у творах американських та англійських письменників XX століття: ідентифікація та опис. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2025. №73. С. 51–57. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.73.9>
11. Humboldt W. von. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin, 1836. 534 p.
12. Божко Ю.О. Когнітивний вимір фразотвірної концепції Потебні та його значення для перекладності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2025. №76. С. 18–22.

Mamych M. Intertextuality in scholarly philological texts: the phenomenon of the “other’s word”

Summary. The article focuses on the analysis of intertextual processes in scholarly philological discourse through the prism of the functioning of the “other’s word” as one of the key mechanisms of intertextual interaction. Particular attention is paid to identifying the features of integrating borrowed semantic elements into the structure of academic exposition and their role in shaping a coherent research space. Intertextual inclusions are considered an integral component of scholarly communication, ensuring connections between different stages in the development of academic thought and contributing to the continuity of knowledge.

The study systematizes the forms of representation of the “other’s word” in contemporary philological texts and analyzes their functional potential within academic writing. It has been established that various types of intertextual inclusions perform not only an informative but also a complex organizational function, influencing the logic of argumentation, the structural composition of the text, and the nature of interpreting the phenomena under study. Their role in constructing the evidential base, aligning the author’s position

with existing scholarly concepts, and creating conditions for academic dialogue is outlined.

Special attention is given to the pragmatic aspect of using the “other’s word,” which is associated with the representation of authority, persuasiveness, and scholarly validity. It is demonstrated that the incorporation of previous research contributes not only to clarifying theoretical propositions but also to shaping the individual style of the scholar and facilitating their integration into the academic community. In this context, intertextuality emerges as a tool for authorial positioning and a marker of affiliation with a particular research tradition.

Based on a corpus analysis of contemporary philological publications, the study identifies trends in the use of various types of intertextual elements and outlines their functional differentiation. In particular, the predominance of explicit forms of representing sources of knowledge is traced, while implicit means provide additional interpretative potential and form the deep semantic layer of the text.

The findings expand the understanding of intertextuality as a multidimensional phenomenon that combines structural, cognitive, and communicative aspects of organizing scholarly discourse and can be applied in further research within text linguistics, discourse studies, and the theory of scholarly communication.

Key words: intertextuality, scholarly discourse, “other’s word,” intertextual interaction, discourse studies, corpus analysis.

Дата першого надходження статті до
видання: 29.06.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 24.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026